

УДК 027.81(477)

Олексій Кобел'єв,
доктор наук,
доцент ХДАК

Наталія Чжен,
професор Уханського
текстильного університету

Інформаційна аналітика в організаційній структурі провідних бібліотек України (за матеріалами аналізу сайтів)

У статті досліджено місце інформаційної аналітики в організаційній структурі провідних бібліотек України. Інформаційно-аналітичні підрозділи розглядаються як засіб оптимізації діяльності; визначаються їх склад та структура.

Ключові слова: бібліотека, інформаційна аналітика, інформаційно-аналітична діяльність, організаційна структура, інформаційно-аналітичний підрозділ.

Сучасний етап розвитку суспільства визначається процесами глобалізації та переходом до всеосяжної інформатизації соціальних інституцій і процесів, пов'язаних із формуванням інформаційних ресурсів та передаванням знань. Ця тенденція чітко виявляється в бібліотеці, яка нині перетворюється зі "сховища книг" на організацію, що забезпечує кумуляцію, збереження й загальнодоступність документів, інформації та знань. Для оптимізації цих процесів слід переглянути управлінські орієнтири, наявні в бібліотечній теорії та практиці, з урахуванням змін, що відбуваються в бібліотечному соціальному інституті загалом, значний вплив мають й інші соціокультурні чинники. Зокрема, досвід розвинених країн переконує, що потреба в цілеспрямованій політиці, ефективній діяльності за умов нового інформаційного режиму (характерними ознаками якого є ринкові умови, розвиток інтелектуальної економіки, різноманітність інформаційних процесів, що вимагають застосування спеціальних знань і навичок, пов'язаних з інформаційно-аналітичною діяльністю (ІАД) стимулювала перехід на інший рівень інформаційної аналітики як особливої сфери людської діяльності, покликаної забезпечити інформаційні потреби суспільства за допомогою аналітичних технологій, через переробку вихідної інформації й здобуття якісно нового знання [7–9].

Складність і неоднозначність процесів, що відбуваються у світі, різноманіття й надмірність інформації, необхідність її відбору, відсутність достовірного знання є передумовами застосування ІАД у повсякденному житті, вона стає важливою ознакою сучасного суспільства [5; 10; 11; 13; 16]. Отже, процеси, вивчення яких необхідно для ефективного управління складними соціальними системами, пов'язані з аналізом такого обсягу фактографічного матеріалу, що на певній стадії дослідження виникає потреба застосування досконаліших способів стислого (концентрованого) його відображення. Відповідно, істотно зростає роль інформаційно-аналітичної складової у діяльності провідних бібліотек світу та України [4; 6–9; 12; 15].

Мета дослідження — аналіз наявних та перспективних форм організації ІАД у бібліотеках України. Практичне значення полягає в оптимізації як інформаційно-аналітичної роботи бібліотек, так і їх діяльності загалом.

Окремі аспекти ІАД досліджували Н. Автономова, А. Вітушко, Н. Вітушко, О. Ворошилов, А. Павленко, В. Пальчук,

О. Порхун, Г. Покровська, Ю. Половинчак, В. Бондаренко, Л. Присяжна, Л. Чернявська, Л. Чуприна, в працях яких висвітлено результати практичного досвіду організації ІАД у вітчизняних бібліотеках. Методологічною базою цього дослідження є головні положення загальної теорії соціальних комунікацій, які відображають різноманіття проявів, фундаментальне призначення соціальної комунікації в системі суспільних взаємовідносин, висвітлені в дослідженнях В. Ільганаєвої, Н. Кушнарєнко, І. Давидової, Г. Гордукалової, Л. Петрової, В. Різуна, М. Сенченка, М. Слободяника, Н. Слядневої, А. Соколова, Ю. Столярова, О. Холода, що сприяють загальнотеоретичному осмисленню об'єктивних процесів розвитку та функціонування ІАД у бібліотеці. При цьому автори спираються на розуміння ІАД як особливої сфери людської діяльності, покликаної забезпечити інформаційні потреби суспільства за допомогою аналітичних технологій через переробку вихідної інформації й здобуття якісно нових знань, яка виконує насамперед завдання якісно-змислового перетворення інформації, функціонально перетинаючись у цьому аспекті з науковою (виробництво нового знання) й управлінською (розроблення варіантів вирішень, сценаріїв) діяльністю (праці Г. Артамонова, І. Боднар, П. Конотопова, І. Кузнецова, Ю. Курносова, І. Левкіна, І. Мелюхіна, В. Пархоменка, О. Пархоменка, В. Онопрієнка, Е. Семенюка, Г. Сілкової, Н. Слядневої, С. Терещенка, М. Тихомирова, В. Чистякова).

Дослідження ІАД у бібліотеках України надають можливість констатувати, що інформаційна аналітика є еволюційно об'єктивним процесом посилення комунікаційних функцій в умовах ускладнення соціально-комунікаційної взаємодії. Значний вплив на становлення інформаційно-аналітичної діяльності має такий чинник, як трансформація бібліотеки, яка нині стала провідним комунікаційним центром, пройшовши значний шлях від накопичення, зберігання, обробки та поширення документованих даних, організації інформаційного обслуговування до роботи із конструктами знань. Серед кола питань, які вирішує бібліотечна аналітика: аналіз й оцінка стрімко зростаючих потоків інформації, зокрема й мережевих, їх опрацювання та виробництво інформаційно-аналітичних продуктів згідно з потребами відповідної категорії користувачів; створення їх найзручнішої форми через вивчення та прогнозування інформаційних потреб споживачів [8; 9].

Результатом еволюції системи соціальних комунікацій [7] стали становлення й розвиток бібліотечного інформаційно-аналітичного виробництва, виникнення його нових електронних форм — корпоративних інформаційно-пошукових систем, віртуальних довідкових служб, бібліотечних систем, що ґрунтуються на розгалужених каналах зв'язку; конкурентоспроможних реферативних, фактографічних баз даних; створення спеціальних інформаційно-аналітичних служб, діяльність яких заснована на використанні як інформаційних ресурсів власної генерації, так і глобальної мережі [1; 3—9; 12—14].

Форма організації ІАД у бібліотеці залежить від розмірів останньої та її організаційної структури. У невеликих книгозбірнях усі обов'язки з проведення інформаційно-аналітичної діяльності може виконувати одна людина, у великих і середніх — необхідні колективні зусилля. Можливі два варіанти організації ІАД. Перший припускає розподіл завдань між відділами бібліотеки. Це має сенс для тих установ, де створення інформаційно-аналітичного підрозділу (відділу) на постійній основі недоцільно або неможливо через витрати на його утримання.

Другий варіант — створення самостійного аналітичного підрозділу (служби, відділу) в організаційній структурі бібліотеки. Таку форму ІАД вважаємо найдоцільнішою з огляду на відповідальність за терміни й результати роботи. Саме в таких структурах існує можливість зібрати аналітиків різної спрямованості.

Але водночас результати дослідження сайтів провідних вітчизняних бібліотек виявили тенденцію розподілу функцій і завдань ІАД серед окремих відділів. Зокрема, з 32 проаналізованих бібліотек лише в 6 з 9 спеціалізованих відділів з інформаційно-аналітичної роботи, а саме: організаційно оформлені інформаційно-аналітичні підрозділи лише в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського, Національній парламентській бібліотеці України, Державній науково-педагогічній бібліотеці ім. В. О. Сухомлинського НАПН України, Державній науково-технічній бібліотеці України, Луганській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. О. М. Горького. У більшості ж провідних українських книгозбірень інформаційно-аналітична робота "розпорощена" по кількох підрозділах. Насамперед це інформаційно-бібліографічні (довідкові) відділи та відділи з наукової та методичної роботи.

У 26 із проаналізованих бібліотек інформаційно-аналітичні функції виконують інші відділи. Аналіз їх складу (21 — інформаційно-довідкові (бібліографічні) відділи, 30 — науково-методичні (дослідні), 21 — інші) надає підстави для висновку, що ІАД для більшості вітчизняних бібліотек залишається інструментом для поліпшення внутрішньобібліотечних процесів, а не продуктом, який пропонується читачам.

Ситуація зумовлена, на наш погляд, кількома чинниками. Передусім це відсутність підготовлених фахівців для аналітичної роботи, що унеможливує масове створення відповідних інформаційно-аналітичних структур, та, зі свого боку, зменшує ефективність використання когнітивного потенціалу бібліотек України.

Крім того, інформаційно-аналітичні структури могли б стати формою участі бібліотек у вирішенні основних проблем суспільно-економічного реформування країни, а саме у створенні мережевого (інформаційного) суспільства на базі інформаційно-комунікаційних технологій; стимулюванні національної інноваційної системи на використання результатів національних досліджень і розробок; інвестуванні в розвиток інтелектуальних людських ресурсів. Відомо, що для практичного здійснення такого масштабного

реформування кожна країна розробляє концепції побудови суспільства знань як національної мети, а також сценарії і терміни її досягнення в межах довгострокових стратегій. Особливий інтерес у цьому контексті викликає участь вітчизняних бібліотек у програмі електронного урядування — створення в книгозбірнях спеціальних центрів надання послуг, обслуговування населення, а також умов для участі громадян, об'єднань і суб'єктів господарювання в процесі підготовки державних рішень. Електронне урядування розглядається як засіб забезпечення прозорості діяльності органів державної влади і є однією з важливих умов розвитку демократичного суспільства в Україні. Вважається, що електронне урядування — ефективний засіб забезпечення прозорості влади, що передбачає можливість будь-якої фізичної або юридичної особи звертатися через мережу Інтернет із запитом до органів державної влади для одержання інформації та здійснення юридичних операцій. Вітчизняні бібліотеки, з їх розгалуженою мережею, яка забезпечує доступність ресурсів для громадян по всій території України, мають відігравати важливу роль у цьому процесі [1; 3; 4; 8; 9; 12; 14].

Звісно, що створення в бібліотеці стабільної системи з виробництва якісної аналітичної інформації залежить не лише від рівня її інформаційної, організаційно-технологічної та фінансової забезпеченості, а й від стану організаційно-кадрової підтримки. Слід зазначити, що цей ресурс тільки починає формуватися.

Саме тому завдання кадрового забезпечення ІАД набуває стратегічного значення. Особливо потребують вирішення цього питання бібліотеки національного, регіонального рівня, а також центральні галузеві установи. Аналіз досвіду роботи інформаційно-аналітичних підрозділів у бібліотеках [1; 3; 4; 12; 14] засвідчує необхідність певної спеціалізації їх аналітичних працівників: фахівці спеціалізованих інформаційно-аналітичних відділів (аналітик-когнітолог, аналітик-експерт); співробітники, що виконують інформаційно-аналітичні завдання в інших структурних підрозділах (бібліограф-аналітик) [9]. Кожна з цих категорій потребує відповідного рівня інформаційно-аналітичної освіти. Тому сучасна система підготовки бібліотечних кадрів має передбачати введення окремих спеціалізацій "аналітик-когнітолог", "аналітик-експерт", "бібліограф-аналітик". Це, зі свого боку, є засобом підвищення конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг ВНЗ культури та бібліотечної професії на ринку праці.

Перспективи подальших досліджень із розвитку ІАД у бібліотечно-інформаційній сфері полягають в активізації використання аналітичних технологій у бібліотеках, реструктуруванні останніх та створенні в них спеціалізованих інформаційно-аналітичних підрозділів як одного із засобів адаптування до нової соціально-комунікативної реальності.

У цьому контексті перспективною є розробка таких напрямів оптимізації інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек України в умовах формування суспільства знань: теоретико-методологічного, кадрового, організаційного, технологічного [9]. Відповідно, авторами планується проведення циклу досліджень з метою порівняльного аналізу стану ІАД у бібліотеках провідних країн Європи, США, Китаю.

Список використаної літератури

1. Бондаренко В. Технологія створення і специфіка використання інформаційно-аналітичного продукту в контексті запитів сучасних замовників / В. Бондаренко // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. — 2009. — Вип. 25. — С. 305—314.

2. Борисова Л. Ф. Программные продукты и решения в области аналитических систем : обзор / Л. Ф. Борисова, О. С. Булычева // Научная и техническая информация. Серия 1. — 2008. — № 4. — С. 5—9.
3. Вітушко А. Прикладні інформаційно-аналітичні системи для автоматизації організаційно-управлінської діяльності бібліотек / А. Вітушко // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. — 2009. — Вип. 23. — С. 323—332.
4. Ворошилов О. Інформаційно-аналітичні підрозділи бібліотек в умовах розвитку електронного середовища / О. Ворошилов // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. — 2008. — Вип. 21. — С. 16—23.
5. Гордукалова Г. Ф. Анализ информации: технологии, методы, организация : учеб.-практ. пособие / Г. Ф. Гордукалова. — Санкт-Петербург : Профессия, 2009. — 512 с.
6. Гранчак Т. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек: напрями, структури, продукти / Тетяна Гранчак // Бібліотечний вісник. — 2004. — № 6. — С. 13—17.
7. Ільганаєва В. О. Аналітика в структурі бібліотечної діяльності / В. О. Ільганаєва // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. — Харків : ХДАК, 2007. — Вип. 23. — С. 109—117.
8. Кобелев О. М. Інформаційна аналітика в структурі бібліотечної діяльності в Україні : монографія / О. М. Кобелев. — Харків : ХДАК, 2012. — 246 с.
9. Кобелев О. М. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек України: теоретико-методологічні засади розвитку: автореф. дис. ... д-ра наук / О. М. Кобелев ; Харків. держ. акад. культури. — Харків, 2013. — 34 с.
10. Курносов Ю. В. Аналітика, методологія, технологія і організація інформаційної аналітичної роботи / Ю. В. Курносов, П. Ю. Конотопов. — Москва : РУСАКИ, 2004. — 512 с.
11. Мелюхин И. Информационно-аналитическая деятельность как она есть / И. Мелюхин // Информационные ресурсы России. — 1999. — № 1. — С. 11—14.
12. Пальчук В. Особливості розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у контексті загальноцивілізаційних соціокультурних трансформацій / В. Пальчук // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 26 / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Асоц. б-к України. — Київ, 2010. — С. 254—268.
13. Пархоменко В. Д. Інформаційна аналітика у сфері науково-технічної діяльності : монографія / В. Д. Пархоменко, О. В. Пархоменко. — Київ : УкрІНТЕІ, 2006. — 224 с.
14. Порхун О. Організація баз даних для комплексної автоматизованої обробки інформації в інформаційно-аналітичних підрозділах бібліотек / О. Порхун // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 25 / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Асоц. б-к України. — Київ, 2009. — С. 285—291.
15. Слободяник М. С. Перспективная модель научной библиотеки / М. С. Слободяник // Інформаційна та культурологічна освіта на зламі тисячоліть : матеріали Міжнар. наук. конф. до 70-річчя ХДАК. — Харків, 1999. — Ч. 2. — С. 99—105.
16. Сляднева Н. А. Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы / Н. А. Сляднева // Информационные ресурсы России. — 2001. — № 2. — С. 14—21.

В статье исследовано место информационной аналитики в организационной структуре ведущих библиотек Украины. Информационно-аналитические подразделения рассматриваются как средство оптимизации деятельности; определяются их состав, структура.

It is researched place of information analytics in organizational structure of leading libraries of Ukraine. Information and analytical divisions are considered as means of optimization of activity of libraries. The structure, structure of information and analytical divisions in libraries are defined.

Надійшла до редакції 23 вересня 2014 року